

ook de O. I. Compagnie, bezielde als zij was met het voornemen, om naast hare zegevanen de banier van den Christus te planten, een gedeelte van Amboina bemachtigd, of terstond werd aan het stichten van scholen gedacht. De Gouverneur-Generaal Matelief opende daar een school voor de Heidensche en Mohammedaansche jeugd. De eerste onderwijzer was een scheepsdokter. Toen de landvoogd Frederik Houtman in 1611 van Amboina naar Nederland ging, nam hij eenige kinderen van Ambonsche Orangkaya's (grooten) met zich, om ze, na genoegzaam in 't vaderland geoefend en beschaafd te zijn, als schoolmeesters terug te zenden, hetwelk met de meesten gelukt is. Scholen verzezen ook in Jakatra, op Ceylon, ja in alle landen der Compagnie. „Conquesten te maken en Scholen te stichten, waren bijna gelijktijdige dingen.” Het onderwijs liep over lezen en schrijven (van het Nederl. en de volkstaal) en de beginselen van den christelijken godsdienst. Talrijk waren de scholen; op Ceylon, Batavia, Amboina, waren ook vele, zeer vele scholieren, maar naar gelang der kinderen was niet het getal onderwijzers. De meeste scholen zullen wel niet veel meer dan één onderwijzer gehad hebben, die zich door een of meer zijner oudste leerlingen liet helpen.¹⁾ Deze meesters der school waren tegelijk voorlezers in de Kerk, vooral als er geen leeraar was en dat was met de meeste plaatsen 't geval. (Baldeus verhaalt, dat hij 24 Kerken had te bedienen toen hij te Jafnapatnam stond.) Daar waren tweeërlei soort van onderwijzers, Europeesche en Inlandsche. Van de laatsten waren de meesten weinig bruikbaar: afgodisch, dronken, gierige menschen; de beteren domooren. De Europeesche, die vaak

¹⁾ Baldeus verhaalt ons ten minste van de school van Mayletti, dat zij 750 kinderen had, „die in kennis uitstekende zijn (en) ook een verstandig leermeester hebben, die alleen meer werk doet, dan twee schoolleeraars op Telepole,” waar 1000 kinderen de school bezochten, „waarvan 480 allen de vragen, catechisatiën en gebeden niet alleen wisten op te zeggen, maar bekwaamelijk daarover reden te geven.” Te Changene gingen 700 kinderen school, die „met die van Panetripou in hun kennis boven anderen te prijzen zijn.” „De schoolmeester Ambrosio doet alle vlijt en naarstigheid om aanwinst te doen.” „De school van Chavagatzery bestaat uit een getal van meer dan 1000 leerlingen, zoodat twee meesters en één medehelper hun zijn toegeschikt.” Zelfs gunt ons Baldeus een klein kijkje in de school. „De kinderen worden in hunne klassen en rijen doorgaans verdeeld en de meest kundigen leeren degenen, die minder weten, en dat in zoodanige orde, dat zelfs diegenen, die het Geloof in het Onze Vader kennen, leermeesters zijn van die, welke alleen het Onze Vader kennen. Onder deze jongens zijn ook eenigen als Merinho's, die de afwezenden aantekenen, bij den meester en grooten Merinho aanklagen en beklappen.”

vroeger eene andere betrekking bekleed hadden, waren over het geheel beter.

Niet overal in het gebied der O. I. Compagnie is met vrucht onder de Heidenen en Mohammedanen gearbeid. De schoonste vrucht scheen, een tijdlang, het eiland Formosa te beloven. Uitnemende mannen als Gravius, Candidius, Vertrecht, Hambroek hebben daar gearbeid. Vele duizenden kwamen het Woord Gods hooren; duizenden werden gedoopt. Kerken werden geplant. Een Seminarie kon worden verwacht. Gods Woord en verschillende leerboeken lagen in de Formosaansche taal gereed. Op sommige plaatsen zelfs droegen de inwoners de kosten der scholen. Niet dat er niet veel te klagen viel over onkunde, gebrek aan arbeiders, ijverloosheid en ontrouw van schoolmeesters enz. Maar 't was een veelbelovend arbeidsveld toen op eens in 1662 de tijding naar de Nederlanden overkwam: „Op Formosa zijn de kerken door den inval van den zeeroover Coxinga erbarmelijk verwoest. Gods dienaars zijn gevangen, en het is onbekend of zij nog in leven zijn.”

„Wie kan,” zoo vraagt Baldeus na de vermelding van dit feit, „zonder beweging zulke beklagelijke verstering lezen?

Mijn ingewand ontroert, mijn leden beven al.

Wanneer ik maar bedenk Formosa's ramp en val.

Zoo heeft God in zijn rechtvaardigen toorn door de wreedste en tyrannigste der heidenen een parel van de kroon der E. Maatschappij afgerukt; zoo is zelfs de eere van ons hoofd gedaald; en o wee ons! dat wij zoo gezondigd hebben; zoo zijn de Heidenen in 't eedele Gods gevallen en hebben de doode lichamen zijner knechten 't gevogelte des hemels ten prijze gegeven, en is 't vleesch zijner gunstgenooten aan het gedierte des velds, en hun bloed is als water uitgegoten; zoo zijn de Nederlanders in die gewesten in dat jaar een spot geworden allen, die rondom waren; zoo is Jakob opgegeten en zijn lieflijke wonin-

Al die scholen hadden vele boeken noodig, wat veel geld kostte, waarom dan ook, volgens den Gouverneur-Generaal Joan Maatznyker, niet altijd aan de petitiën voldaan konden worden. Toch wilde hij dat werk niet „verachtend” hebben door gebrek. „Hoewel,” schrijft hij aan Baldens in 1662, „mij late voorstaan, dat het lezen en schrijven voor dat arme volk zoo noodige zaak niet zij, als maar in de noodige fundamenten der religie (in zeer weinige punten bestaande) wel geleerd en onderrecht worden. Want als het Christendom door liet lezen en schrijven zal worden voortgeplant, zoo zal het langzaam bijkomen en de E. Compagnie zeer kostelijk vallen”; woorden, waarop ds. H. Velze aantekent: „Tot zoo een christendom zeker, waar men evenwel onder de protestanten in Europa niet zeer mede te vreden zou zijn, kan een Heiden al gemakkelijk vervorderd worden. Maar waarom zal zoo een christendina meer kunnen voldoen in Indië, dan in Europa.” Pennen en papier kostten deze scholen niet veel, vooreerst, omdat weinigen het tot het leeren schrijven brachten en die er toe kwamen begonnen met in 't zard te schrijven en later op olen of bladeren van een boom, waarbij een ijzeren pen tot schrijfvader diende.